

Jan Harasim, Rudolf Pesch

"Die Entdeckung des ältesten Paulus-Briefes. Paulus neu gesehen. Die Briefe an die Gemeinde der Thessalonicher", Rudolf Pesch, Freiburg-Basel-Wien 1984 : [recenzja]

Collectanea Theologica 55/4, 165-166

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Rudolf PESCH, *Die Entdeckung des ältesten Paulus-Briefes. Paulus neu gesehen. Die Briefe an die Gemeinde der Thessalonicher*, Freiburg-Basel-Wien 1984, Verlag Herder, s. 128 (*Herderbücherei*, t. 1167).

Uważa się dzisiaj powszechnie, że 1 Tes jest pierwszym listem św. Pawła i zarazem najstarszą księgą Nowego Testamentu. Napisyany pod koniec 50 lub na początku 51 roku w Koryncie do młodej gminy chrześcijańskiej w Tesalonice. To ogólne przekonanie podważa w swojej książce niemiecki egzegeta z Freiburga Badeńskiego Rudolf Pesch. Wysuwa on śmiało, choć nie całkiem nową hipotezę, że 1 Tes w obecnej swojej formie nie jest ani pierwszym pismem św. Pawła, ani najstarszym dokumentem literatury nowotestamentalnej. Autor usiłuje wykazać, że pismo to jest sporządzoną dopiero po śmierci św. Pawła kompozycją, złożoną z dwóch wcześniej napisanych przez Apostoła Narodów listów. Pierwszy z nich miał być napisany już w roku 49 w Atenach, drugi natomiast około roku 50 w Koryncie.

Rozważania swoje rozpoczyna autor od opisu założenia gminy chrześcijańskiej w Tesalonice. Św. Łukasz w Dz 17, 1—9 podaje sporo szczegółów dotyczących ewangelizacji Tesaloniki. Opis Łukasza nie jest jednak kompletny. Uzupełniają go listy do Tesaloniczan. Zgodnie z przyjętym przez siebie zwyczajem św. Paweł rozpoczął głoszenie Ewangelii od Żydów, a dopiero potem szedł do pogan. Przez trzy szabaty rozprawiał w synagodze w Tesalonice z Żydami wskazując, że Jezus, którego naukę im głosi, jest zapowiedzianym w Starym Testamencie Mesjaszem (Dz 17, 2 n.). Nauczanie to wydało obfite plony, ale nie wśród Żydów, bo spośród nich, według świadectwa Łukasza, uwierzyło niewiele. Nawróciło się jednak wielkie mnóstwo „bojących się Boga” Greków i niemało znakomitych kobiet (Dz 17, 4). Składała się więc pierwotna gmina w Tesalonice przede wszystkim z nawróconych pogan. Wynika to jasno z treści listów do Tesaloniczan, które są skierowane do tych, którzy „nawrócili się do Boga od bałwanów, aby służyć Bogu żywemu i prawdziwemu” (1 Tes 1, 9). Zawieść Żydów sprawiła, że św. Paweł wraz ze swoimi współpracownikami musiał pośpiesznie opuścić Tesalonikę. Poprzez Bereę udał się do Aten, a potem do Koryntu. Wciąż jednak myślał o młodej gminie w Tesalonice i o grożących jej niebezpieczeństwach. Lękał się, aby szatan nie zniweczył jego dzieła. Postanowił więc Apostoła wysłać już z Aten do Tesaloniki swego współpracownika Tymoteusza, „brata i sługę Bożego w głoszeniu Ewangelii Chrystusa” (1 Tes 3, 2), który miał utwierdzić braci w wierze, pocieszyć ich, a także dowiedzieć się, jak wzrasta wśród Tesaloniczan niedawny posiew Ewangelii (1 Tes 3, 1—6).

Ta właśnie podróż Tymoteusza miała być, według R. Pescha, okazją dla Apostoła do napisania i przesłania Tesaloniczanom pierwszego, nie zachowanego do dzisiaj w pierwotnej formie, listu. Czytając uważnie Dzieje Apostolskie i listy św. Pawła dostrzegamy pewną regularność: ilekroć Apostoła posyła kogoś ze swoich współpracowników do gmin chrześcijańskich, wręcza do przekazania pismo. List do Rzymian, do gminy, której św. Paweł nie zakładał i nawet osobiście nie znał, dostarcza Chloe, diakonisa Kościoła w Kenchrach (Rz 16, 1—2). Przekazicielem 1 Kor jest Tymoteusz, którego Paweł posyła z Efezu do Koryntu (1 Kor 4, 17—21). 2 Kor przekazuje członkom gminy korynckiej Tytus (2 Kor 8, 16 ns; 12, 18). Epafras udaje się z listem św. Pawła z Efezu do Filipi (Flp 2, 25—30). List do Filemona

dostarcza zbiegły niewolnik Onezym, który stał się współpracownikiem Pawła. Wszystkie listy Apostoła są dowodem jego serdecznej troski o gminy chrześcijańskie.

Czy jest możliwe, żeby Paweł wysyłając Tymoteusza z Aten do Tesaloniki nie wręczył mu do przekazania członkom tamtejszej gminy listu? Paweł musiał wykorzystać tę szansę — odpowiada R. Pesch. Napisał z Aten do Tesaloniczan krótki list, który był pierwszym i najstarszym jego listem, a który później został wkomponowany w kanoniczny 1 Tes. Potwierdza to analiza literacka kanonicznego 1 Tes, zwłaszcza znajdujące się w nim liczne powtórzenia, dublety i niekiedy brak ciągłości myśli. Podwójne dziękczynienie: 1, 2—10 i 2, 13—16, dwa razy w oddzielnych miejscach przytoczone wspomnienia Pawła z pobytu w Tesalonice: 1, 2—10, i 2, 1—12, podwójne napomnienia: 4, 1—8 i 5, 12—22, a także podwójne zakończenie: 3, 11—13 oraz 5, 23—28 mają świadczyć o tym, że 1 Tes jest kompozycją dwóch wcześniejszych listów św. Pawła dokonaną w późniejszym czasie przez nieznanego redaktora.

R. Pesch podejmuje nawet próbę rekonstrukcji tekstu tych dwóch pierwotnych pism. Pierwszy list, napisany w roku 49 z Aten, miał być krótszy i uboższy w treść teologiczną. Składałyby się z następujących części: dziękczynienie — 2, 13—16; wspomnienie pobytu Pawła w Tesalonice — 2, 1—12; misja Tymoteusza — 2, 17—3, 15; napomnienia — 4, 1—8 i zakończenie — 3, 11—13. Miał zawierać także wstęp i pozdrowienia końcowe, które zostały opuszczone przez redaktora.

List drugi, napisany w Koryncie, po powrocie Tymoteusza z Tesaloniki, był też stosunkowo krótkim pismem, zawierającym jednak głębszą treść teologiczną. Według R. Pescha składał się z następujących części: wstęp — 1, 1; dziękczynienie i wspomnienie ewangelizacji Tesaloniki — 1, 2—10; relacja z misji Tymoteusza — 3, 6—10; zachęta do miłości braterskiej — 4, 9—12; o powtórnym przyjsciu Chrystusa — 4, 13—18; o nagłym nadejściu dnia ostatecznego — 5, 1—11; napomnienia — 5, 12—22; zakończenie — 5, 23—26 oraz życzenia końcowe — 5, 28.

Dokonawszy rekonstrukcji dwóch pierwszych listów autor usiłuje odpowiedzieć na pytanie, dlaczego wydawca korespondencji Pawła połączył te dwa pisma w jedno? Odpowiedź: „ponieważ tak się wydawcy podobało” autor uważa za niewystarczającą. Na pytanie to trudno jest udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Ostateczny redaktor dwóch pierwotnych listów Pawła do Tesaloniczan dostrzegł zapewne ich paralelną budowę. Pierwszy list z Aten nie zawierał prawie żadnej treści teologicznej. Dawał się łatwo wkomponować w list drugi, napisany z Koryntu. Z połączenia tych dwóch listów powstawał obszerniejszy dokument o ważkiej treści teologicznej, który można było zestawzić z innymi pismami Apostoła Narodów.

Wywody naszego autora można uznać za wysoce prawdopodobne. Wyjaśniają one znajdujące się w 1 Tes powtórzenia i dublety. Kompozycja taka nie byłaby zresztą niczym nowym na terenie Pisma Świętego. W podobny sposób postępowali także redaktorzy niektórych ksiąg Starego, a być może także Nowego Testamentu. Można by tutaj dorzucić jeszcze jeden argument przemawiający za hipotezą R. Pescha, mianowicie to, że niektóre manuskrypty 1 Tes na początku listu, po słowach: „do Tesaloniczan” dodają miejsce napisania: „napisany w Atenach”. Przyjęli to za pewne niektórzy dawni egzegeci, tacy jak Teodoret i Pelagiusz. Autor zapowiada dalsze publikacje wyników swoich badań nad kompozycją listu do Filipian i obu do Koryntian.

ks. Jan Harasim, Warszawa

Benedetto PRETE, *Matrimonio e continenza nel cristianesimo delle origini*, Brescia 1979, Paideia editrice, s. 280 (*Studi Biblici* 49).